

ISSN: 2146-8117 e-ISSN: 2148-6220

Cilt/ Volume: 10 Sayı/ Issue: 19

June / Haziran 2025

2024 Yılına Ait Hutbelerdeki Dilin Pedagojik ve Duygusal Boyutu

The Pedagogical and Emotional Dimensions of the Language Used in Friday Sermons in
2024

Bayram Özer

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/ Eğitim Bilimleri Bölümü/ Eğitim Programları
ve Öğretim Anabilim
Dalı, bayramoz@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4375-4104>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Research Article/Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi – Date Received	14 May/ 14 Mayıs 2025
Kabul Tarihi – Date Accepted	15 June/ 15 Haziran 2025
Yayın Tarihi – Date Published	30 June / 30 Haziran 2025

Atıf / Cite as: Özer, B. (2025). 2024 yılına ait hutbelerdeki dilin pedagojik ve duygusal boyutu. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi / Katre International Human Studies Journal*, 10(19), 86-106..
<https://doi.org/10.53427/katre.1699610>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/katre/policy>

Published by İstanbul İlim ve Kültür Vakfı / Istanbul Foundation for Science and Culture, İstanbul, Türkiye.

CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) / This is an open access article under the CC BY-NC license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

2024 Yılına Ait Hutbelerdeki Dilin Pedagojik ve Duygusal Boyutu

Özet

Bu çalışma 2024 yılında Türkiye'de Cuma namazlarında verilen hutbelerin pedagojik ve duygusal yönlerden analizini amaçlamaktadır. Çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan 53 hutbe içerik ve duygusal ton açısından incelenmiş mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık ve ilgi gibi temel duyguların dağılımları analiz edilmiştir. Araştırma nitel içerik analizi yöntemiyle yürütülmüş, hutbelerde kullanılan dilin pedagojik etkileri ve iletişim gücü açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular hutbelerde pozitif duyguların (özellikle mutluluk ve ilgi) baskın olduğunu, korku ve üzüntü gibi olumsuz duyguların ise daha çok caydırıcılık ve farkındalık yaratma amacıyla yer aldığını göstermiştir. Ayrıca hutbelerin didaktik işlevinin güçlü olduğu, ancak pedagojik etkinin artırılması için dilin daha sade, etkileşimli ve güncel içeriklerle desteklenmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Çalışma bulgularına göre pedagojik yaklaşımların ve duygusal iletişimin hutbe metinlerinde doğru kullanılmasının hem bireysel maneviyatın güçlenmesine hem de toplumsal sorumluluk bilincinin gelişimine katkı sağlayacağını önermektedir. Ayrıca hutbelerde pozitif duyguların dengeli kullanımı ve güncel konularla bağ kurulması gerektiği önerilmektedir. Bu kapsamda hutbeler yalnızca dini bilgi aktaran metinler değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık ve değer eğitimi açısından stratejik metinler olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: 2024 yılına ait hutbeler, hutbelerdeki pedagoji, hutbelerin duygusal analizi, duygu analizi, pedagojik analiz

The Pedagogical and Emotional Dimensions of the Language Used in Friday Sermons in 2024

Abstract

This study aims to analyze the pedagogical and emotional aspects of Friday sermons delivered in Turkey in 2024. A total of 53 sermons published by the Presidency of Religious Affairs were examined in terms of content and emotional tone, focusing on the distribution of basic emotions such as happiness, sadness, fear, anger, disgust, surprise, and interest. The research was conducted using a qualitative content analysis method, and the language used in the sermons was evaluated with respect to its pedagogical impact and communicative effectiveness. The findings reveal that positive emotions—particularly happiness and interest—predominate in the sermons, while negative emotions such as fear and sadness are primarily employed to create deterrence and raise awareness. It was also determined that while the didactic function of the sermons is strong, their pedagogical effectiveness could be enhanced through simpler, more interactive language supported by contemporary content.

Based on the findings, the study suggests that the appropriate use of pedagogical approaches and emotional communication in sermon texts contributes not only to the strengthening of individual spirituality but also to the development of a sense of social responsibility. Furthermore, it is recommended that sermons incorporate positive emotions in a balanced manner and establish connections with current issues. In this regard, sermons are not merely religious texts for the transmission of doctrinal knowledge, but strategic tools for fostering social awareness and values education.

Keywords: Friday sermons in 2024, pedagogy in sermons, emotional analysis of sermons, emotion analysis, pedagogical analysis

Giriş

Hutbeler İslam geleneğinde toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme ve ahlaki yaşam için uygun davranışları öğretme işlevi gören önemli metinlerdir (Verbum et Ecclesia, 2020). Bu metinler dini, ahlaki ve sosyal değerleri bir araya getirerek bireylerin hayatlarını anlamlandırmalarına yardımcı olması açısından önem taşımaktadır. Tarih boyunca hutbeler,

toplumsal dönüşüm, kültürel yaşam ve sosyal dayanışma açısından her zaman etkili olmuştur (Rózycki, 2023). Ancak modern dünyada hutbelerin etkisi, içeriklerinin dili, üslubu ve mesajlarının dinleyicilere ulaşma biçimiyle doğrudan ilişkilidir (Falih, 2020).

Bu çalışmada 2024 yılına ait hutbelerin kavramsal bir analizi yapılmıştır. Ele alınan hutbelerde insan hayatının kutsallığından zararlı alışkanlıklara, dua ve ibadetlerden adalet ve zulme karşı duruşa kadar geniş bir yelpazede temalar işlenmiştir. Analiz, hutbelerin dilsel ve tematik özelliklerini değerlendirmekte; aynı zamanda bu metinlerin ikna ediciliğini artırmak için nasıl bir dil ve üslup kullanılabileceğini tartışmaktadır (Bapela & Senokoane, 2020; Rózycki, 2023). Amaç hutbelerin sadece bir bilgi aktarımı aracı değil, bireyler üzerinde derin etkiler bırakabilecek güçlü bir iletişim aracı olarak işlev görmesine katkı sağlamaktır.

Hutbelerin Pedagojik Açıdan İncelenmesinin Gerekliliği ve Önemi

Hutbeler İslam toplumlarında dini, ahlaki ve sosyal mesajların geniş kitlelere iletildiği en etkili araçlardan biridir. Bu nedenle hutbelerin pedagojik açıdan incelenmesi, onların sadece bir bilgi aktarım aracı olmanın ötesinde, bireylerin eğitim ve ahlaki gelişimine katkıda bulunmasını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Pedagoji bireylerin öğrenme süreçlerini etkileyen yöntemleri ve bu süreçlerin etkilerini ele aldığından, hutbelerin eğitsel içeriği ve etkileri bu disiplin çerçevesinde değerlendirilebilir.

Hutbeler İslam toplumlarında dini, ahlaki ve sosyal mesajların geniş kitlelere iletildiği en etkili araçlardan biridir (Verbum et Ecclesia, 2020). Bu nedenle hutbelerin pedagojik açıdan incelenmesi, onların sadece bilgi aktaran metinler olmaktan çıkarak bireylerin eğitime ve ahlaki gelişimine doğrudan katkı sunmalarını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır (Falih, 2020; Rózycki, 2024).

Pedagoji bilimi bireylerin öğrenme süreçlerini etkileyen yöntemleri ve öğrenmenin kalıcılığını incelemektedir. Ayrıca çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek için öğretim stratejileri geliştiren ve uygulayan disiplinler arası bir bilim alanıdır (Schunk, 2012). Eğitim sürecinin birey merkezli şekilde tasarlanmasını hedeflemektedir (Piaget, 1954; Vygotsky, 1978). Pedagoji yalnızca bilgi aktarmak değil, öğrenmenin doğasını ve bireyin öğrenme süreçlerini anlamaktır (Loughran, 2010). Bir diğer tanıma göre ise pedagoji; Pedagoji, öğretimin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde, bireysel öğrenme farklılıklarını ve kültürel bağlamı dikkate alarak öğrenme ortamı oluşturma bilimidir (Darling-Hammond & Bransford, 2005). Bu çerçevede hutbelerin dil ve içerik bakımından dinleyicilerin yaşına, eğitim düzeyine ve kültürel bağlamına uygun olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bireylerin dürüstlük, adalet, sabır ve sorumluluk gibi değerleri benimseyebilmesi için

hutbelerde somut örnekler, hikâyeler ve yaşamdan kesitler sunulması, pedagojik bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Lickona, 1991; Różycki, 2023).

Bireylerin ahlaki değerleri benimsemesi ve toplumsal sorumluluk bilincini geliştirmesi açısından da hutbeler kritik bir rol oynamaktadır. Bu süreçte pedagojik bir yaklaşım benimsenmesi, hutbelerin etkisini artırabilir. Pedagojik açıdan değerlendirildiğinde hutbelerde verilen dini bilgiler ve ahlaki ilkelerin, dinleyicilerin yaş, eğitim düzeyi ve kültürel bağlamlarına uygun şekilde sunulması gerekir. Eğitim bilimleri alanında yapılan araştırmalar, mesajların etkili olabilmesi için bireylerin bilişsel seviyesine uygun olması gerektiğini vurgulamaktadır (Piaget, 1954; Vygotsky, 1978). Hutbeler de bu bağlamda dinleyicilerin anlayabileceği ve günlük yaşamlarına uygulayabileceği bir dil ve anlatım tarzı benimsemelidir.

Hutbeler bireylerde Hz. Muhammed zamanından beri bireylerde sosyal sorumluluk bilinci geliştirme ve toplumsal düzeni sağlama konusunda sistematik bir eğitim aracı olarak kullanılmaktadır ve araştırmalar hutbelerin dinleyicilerin ahlaki tutumları ve değer yargıları üzerinde güçlü bir şekillendirici etkiye sahip olduğunu ve doğru dil kullanımının öğrenmeyi artırdığını ortaya koymaktadır (Falih, 2020). Bu açıdan hutbeler dürüstlük, merhamet, adalet, sabır ve sorumluluk gibi değerlerin toplumda yerleştirilmesi ve bu değerlerin yaygınlaştırılması için hazırlanmaktadır. Değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, somut örneklerin ve hikayelerin bireylerin ahlaki gelişiminde daha etkili olduğunu göstermektedir (Lickona, 1991). Bu nedenle hutbelerde örnek olaylar, hikayeler ve deneyimlerle desteklenen bir anlatım tarzı kullanılmalıdır.

Ayrıca hutbeler bireylerin yanlış davranışlardan kaçınmasını ve doğru davranışları benimsemesini hedeflemektedir. Bu süreçte pedagojik olarak davranışsal öğrenme teorilerinden yararlanılabilir. Skinner'ın (1953) davranışsal öğrenme teorisi, ödül ve ceza mekanizmalarının davranış değişiminde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Hutbelerde bu mekanizmalar doğru şekilde kullanılabilir.

Hutbelerde Pedagojik Unsurların İhmal Edilmesinin Riskleri

Hutbelerin pedagojik açıdan ele alınmaması, mesajların etkisiz kalmasına ve hatta yanlış anlamalara yol açabilir. Bu durum dini ve ahlaki değerlerin bireyler tarafından benimsenmesini zorlaştırabilir. Anlatımın karmaşık bir dilde olması, dinleyicilerin mesajı anlamasını engelleyebilir. Özellikle dini tebliğde ve eğitimde hitabet, yani anlaşılır ve etkileyici dil kullanımı merkezi bir rol oynamaktadır. Hitabet zayıfsa mesajın hem pedagojik hem de ruhsal etkisi azalmaktadır (Altay, 2001). Aynı zamanda vaazlar sadece dini bilgi aktaran bir araç değil, aynı zamanda bireyin ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimini destekleyen güçlü bir eğitim

yöntemidir. Ancak karmaşık anlatım tarzı, bu işlevi zayıflatmaktadır. Bu sorunu aşmak için pedagojik bir yaklaşım, hutbelerde sade, açık ve anlaşılır bir dilin kullanılmasını önerir.

Hutbeler genellikle tek yönlü bir iletişim biçiminde sunulur. Böyle bir yöntem çoğu zaman dinleyicilerin aktif katılımını ve ele alınan konuları içselleştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden hutbe ve vaazlarda pedagojik olarak etkileşimli bir anlatım tarzı benimsenmesi daha başarılı bir iletişim için oldukça önemlidir. Örneğin retorik sorular ve dinleyiciyi düşünmeye teşvik eden ifadeler kullanmak dinleyicilerin dikkatlerini çekmektedir. Ya da olumlu duyguların (umut, mutluluk) bireyin düşünsel genişlemesine, problem çözme becerilerine ve öğrenmeye olan motivasyonuna katkı sağlamakta ve dolayısıyla korku ve üzüntü ağırlıklı iletişim uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Fredrickson, 2001). Ayrıca hutbelerde aşırı korku veya üzüntü gibi duyguların vurgulanması, aynı sınıfta olduğu gibi dinleyicilerde kaygı yaratmaktadır ve bu yüzden pedagojik ilkeler doğrultusunda olumlu duygularla desteklenen anlatım dinleyicilerin dikkatini ve öğrenmeye olan bağlılıklarını artırarak mesajların etkisini artırmaktadır (Meyer & Turner, 2002).

Pedagojik prensiplere dikkat edilmeden hazırlanan hutbeler, mesajların yanlış anlaşılmasına ya da etkisiz kalmasına yol açabilir (Freire, 1970). Karmaşık bir dil kullanımı veya aşırı korku ve kaygı temaları, dinleyicilerde olumsuz etkiler oluşturabilir (Skinner, 1953). Buna karşılık, umut verici, motive edici ve düşündürücü bir anlatım tarzı pedagojik olarak daha etkili sonuçlar doğuracaktır (Bapela & Senokoane, 2020).

Hutbelerin Toplumsal ve Bireysel Etkileri

Pedagojik bir yaklaşım, hutbelerin toplumsal ve bireysel etkisini artırabilir. Hutbeler toplumsal dayanışma, adalet ve eşitlik gibi kavramların yerleşmesine katkıda bulunur. Örneğin, “Zulüm Asla Payidar Olmaz” hutbesinde adaletin önemi vurgulanarak bireylerin bu konuda bilinçlenmesi sağlanmıştır Freire’in (1970) “Ezilenlerin Pedagojisi” adlı çalışması da eğitimin toplumsal farkındalık yaratmadaki önemini vurgulamaktadır. Bu açıdan hutbeler, toplumsal farkındalığın ve bireysel sorumluluğun artırılmasında etkili araçlar olarak değerlendirilebilir. Hutbeler ayrıca bireylerin manevi huzur bulmasına, kendilerini geliştirmesine ve ahlaki değerler edinmesine yardımcı olur. Pedagojik açıdan, bireylerin kişisel gelişim süreçlerine hitap eden bir anlatım tarzı benimsenmesi bu etkiyi güçlendirecektir. Pedagojik temellere dayalı hutbeler, toplumsal dayanışmayı artırır, adalet bilincini güçlendirir ve bireylerin manevi gelişimini destekler (Rózycki, 2023). Özellikle adalet, eşitlik, toplumsal barış gibi kavramların hutbeler aracılığıyla vurgulanması hem bireysel sorumluluk duygusunu hem de toplumsal farkındalığı güçlendirmektedir (Freire, 1970).

Hutbelerin Pedagojik Açıdan Geliştirilmesi İçin Öneriler

- Hutbelerin dili, dinleyicilerin bilişsel ve kültürel düzeyine uygun sade bir anlatıma sahip olmalıdır (Vygotsky, 1978; Lickona, 1991).
- Güncel olaylar, hikâyeler ve metaforlarla zenginleştirilmelidir (Rózycki, 2023).
- Etkileşimli yöntemler kullanılmalı, dinleyiciyi düşündüren sorular sorulmalıdır (Bapela & Senokoane, 2020).
- Umut ve pozitif mesajlar merkeze alınmalıdır (Skinner, 1953).
- Multimedya içeriklerden (görsel materyaller, videolar) faydalanılarak daha etkili bir iletişim ortamı sağlanmalıdır (Falih, 2020).

Hutbelerin pedagojik açıdan incelenmesi, bu önemli iletişim aracının bireyler ve toplum üzerindeki etkisini artırmak için büyük önem taşımaktadır. Pedagojik yaklaşımlar, hutbelerin dilini, anlatımını ve içeriğini daha etkili hale getirerek dinleyicilerin mesajları daha kolay anlamasını ve benimsemesini sağlar. Literatürdeki bulgular, hutbelerin toplumsal ve bireysel dönüşüm süreçlerinde oynadığı rolü desteklemekte ve bu rolün daha etkin hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Freire, 1970; Lickona, 1991).

Duyguların Kuramsal Temelleri

Duygular insan davranışlarını yönlendiren temel psikolojik süreçlerdir ve öğrenme, iletişim ve ikna süreçlerinde kritik bir rol oynarlar. Bu yüzden eğitim iletişim ve dini hitabet alanlarında duyguların işlevlerini anlamak, mesajların etkinliğini artırmak açısından büyük önem taşımaktadır. Temel Duygular Kuramı (Ekman, 1992) mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tiksime ve şaşkınlık gibi evrensel duyguların, kültürden bağımsız olarak insanlarda benzer şekilde ifade edildiğini ve algılandığını ileri sürmektedir. Bu duyguların hutbe gibi kitle iletişim araçlarında kullanılması, dinleyicinin dikkatini çekmek, mesajı derinleştirmek ve dinleyenlerde istenilen davranış şekillerinin yerleştirilmesi için kullanılabilecek bir strateji olarak işe yarayabilir.

Fredrickson'un (2001) Genişlet ve İnşa Et (Broaden-and-Build) Teorisi ise pozitif duyguların bireylerin düşünce repertuarını genişlettiğini, problem çözme becerilerini artırdığını ve uzun vadede bireysel kaynakları güçlendirdiğini öne sürmektedir. Bu modele göre hutbelerde mutluluk ve ilgi gibi pozitif duyguların kullanımı, bireylerin manevi gelişimlerini desteklemekle kalmayarak toplumun sosyal dayanışmasının güçlendirilmesine de katkı sağlayabilir. Pekrun'un (2006) Başarı Duyguları Kontrol-Değer Teorisi de öğrenme süreçlerinde duyguların etkisini açıklamaktadır. Bu teoriye göre ise duygular bireylerin görev odaklı motivasyonlarını etkilemekte ve öğrenmeye yönelik tutumlarını şekillendirmektedir. Özellikle korku ve üzüntü

gibi olumsuz duyguların aşırı vurgulanması, bireylerde kaygı ve motivasyon kaybına yol açabilmektedir. Bu nedenle hutbelerde duygusal denge gözetilerek, umut ve çözüm odaklı mesajların öne çıkarılması daha çok işe yarayabilir.

Bu noktada duygusal bulaşıcılık kavramı da dikkate alınabilir. Duygusal bulaşıcılık bireyin duygusal durumunun doğrudan ya da dolaylı yollarla başka bireylere geçmesi süreci olarak tanımlanmaktadır ve her türlü eğitim ve etkileşim ortamında güçlü etkiler ortaya koyabilir. Yapılan deneysel araştırmalar pozitif duyguların (örneğin mutluluk ve ilgi) bireyler arasında daha kolay yayıldığını ve eğitim süreçlerinde öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonunu artırdığını göstermektedir. Örneğin TİDSAD'da yayımlanan ve çizgi filmler yoluyla çocuklara duyguların aktarımını inceleyen çalışmada, pozitif duyguların (mutluluk, ilgi) çocukların öğrenme süreçlerinde daha etkili olduğu, negatif duyguların (korku, üzüntü) ise dikkat çekse de uzun vadede kaygı oluşturabileceği bulunmuştur (Terzi & Özer, 2023). Bu bulgular hutbelerde duygusal tonların dengeli kullanılması gerektiğini ve pedagojik ilkeler çerçevesinde pozitif duygulara odaklanmanın iletişim gücünü artıracaklarını desteklemektedir.

Ayrıca Vygotsky'nin (1978) Sosyokültürel Gelişim Kuramına göre duygular yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlam içinde şekillenmektedir. Bu nedenle hutbelerde işlenen duyguların toplumsal dayanışmayı, adalet bilincini ve empatiyi artıracak biçimde tasarlanması pedagojik etkiyi yükseltmektedir. Sonuç olarak duyguların teorik temelleri hutbelerin içerik ve dil tasarımında yönlendirici olarak kullanılarak dinleyenlerin verilen mesajları almaları ve kabullenmeleri konusunda başarılı olunabilir. Çünkü eldeki bilgiler duyguların doğru yönetildiği taktirde hutbelerin pedagojik ve toplumsal etkisini artırarak bireylerin hem manevi hem de sosyal gelişimlerine katkı sağlayacağını göstermektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, hutbelerde kullanılan duygusal tonların (mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tiksime, şaşkınlık ve ilgi) pedagojik etkilerini inceleyerek, bu duyguların bireyler ve toplum üzerindeki etkisini anlamaktır. Ayrıca, hutbelerin içeriğinin, anlatım tarzının ve kullanılan dilin pedagojik açıdan nasıl daha etkili hale getirilebileceği de araştırmanın temel odak noktalarından biridir.

Araştırmanın Alt Amaçları

1. Hutbelerde kullanılan duygusal tonların dağılımını analiz etmek.

2. Hutbelerin pedagojik açıdan bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmek.
3. Hutbelerde kullanılan duygusal tonların hangi bağlamlarda ve hangi temalarla ilişkili olduğunu belirlemek.
4. Literatürdeki pedagojik yaklaşımlar ve etkili iletişim teknikleriyle hutbelerin içeriğini karşılaştırmak.
5. Hutbelerin daha etkili hale gelmesi için öneriler geliştirmek.

Kullanılan Araştırma Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmıştır (Creswell, 2013). İçerik analizi yöntemi kullanılarak, hutbelerin duygusal ve pedagojik açıdan nasıl bir yapı sergilediği incelenmiştir (Krippendorff, 2018). Nitel araştırma yöntemleri, metinlerin anlamlarının derinlemesine anlaşılmasını sağlamak ve duygusal tonların bağlam içinde analiz edilmesini mümkün kılmak amacıyla tercih edilmiştir (Miles, Huberman, & Saldaña, 2014).

Verilerin Toplanması

1. **Veri Kaynağı:** Araştırmada analiz edilen hutbeler, farklı tarihlerde verilen 53 hutbeyi kapsamaktadır. Bu hutbeler, yazılı metinler halinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın internet sayfasından 11.12.2024 tarihinde temin edilmiştir.
2. **Literatür İncelemesi:** Literatürde yer alan pedagojik yaklaşımlar, etkili iletişim teknikleri ve dini mesajların eğitsel etkileri üzerine yapılan çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir.

Veri Analiz Teknikleri

1. **İçerik Analizi:** Hutbeler, içeriklerinde yer alan duygusal tonlar, pedagojik unsurlar ve mesajların etkileri açısından kodlanmış ve puanlanmıştır. Hutbelerde kullanılan duygular, belirli bir tematik yapı çerçevesinde analiz edilmiştir. Her bir hutbe, duygusal tonları (mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık ve ilgi) açısından kodlanmış ve bu duyguların dağılımı görselleştirilmiştir.
2. **Karşılaştırmalı Analiz:** Literatürdeki pedagojik yaklaşımlar ve etkili iletişim teknikleriyle hutbelerin içeriği karşılaştırılmıştır.
3. **Duygusal Dağılım Analizi:** Pasta grafikler ve çizgi grafikler kullanılarak duygusal tonların genel dağılımı incelenmiştir.

4. **Tematik Kodlama:** Hutbelerdeki pedagojik unsurlar ve duygusal tonlarla ilişkili temalar belirlenmiştir.

Geçerlilik ve Güvenirliğin Sağlanması

1. Geçerlilik

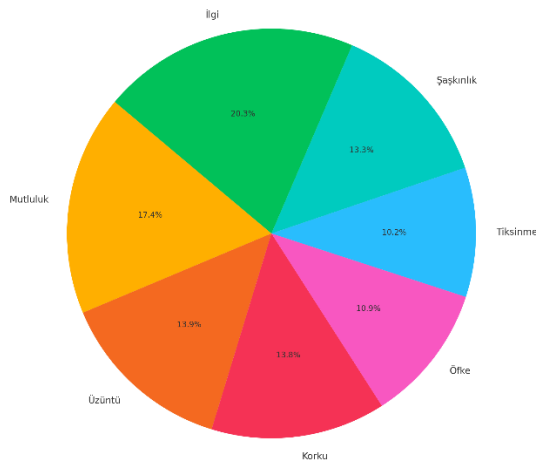
- **Uzman Görüşü:** Analizlerin doğruluğunu artırmak için eğitim bilimleri ve ilahiyat alanındaki uzmanlardan geri bildirim alınmıştır.
- **Veri Çeşitliliği:** 53 hutbenin tamamı analiz edilerek kapsam geçerliliği sağlanmıştır.

2. Güvenirlik:

- **Kodlama Tutarlılığı:** Duygusal tonların kodlanmasında, iki farklı araştırmacıdan bağımsız olarak kodlama yapmaları istenmiş ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak tutarlılık sağlanmıştır.
- **Tekrar Analizi:** Verilerin analiz süreci tekrar edilerek kodlama hatalarının minimize edilmesi sağlanmıştır.
- **Literatürle Destek:** Araştırma bulguları, mevcut pedagojik yaklaşımlar ve literatürdeki bilgilerle ilişkilendirilerek teorik güvenilirlik artırılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde 53 hutbenin içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır. Araştırma hutbelerde kullanılan duygusal tonların dağılımını, bu duyguların bireyler ve toplum üzerindeki pedagojik etkilerini ve hutbelerde işlenen temaların duygusal yansımalarını detaylı bir şekilde incelemektedir. Mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık ve ilgi gibi temel duyguların hutbelerdeki yoğunluğu görselleştirilmiş ve analiz edilmiştir. Ayrıca bu duyguların hutbelerin anlatım tarzı, dil kullanımı ve toplumsal olaylara verdiği tepkilerle nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Bulgular hutbelerin pedagojik ve duygusal açıdan değerlendirilmesine ve daha etkili bir iletişim aracı olarak nasıl geliştirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Şekil: Hutbelerdeki ortalama duygu puanlarının dağılımı

Yukarıdaki pasta grafikte 53 hutbe boyunca tüm duyguların ortalama dağılımı görselleştirilmiştir. Her bir dilim, belirli bir duygunun ortalama puanının tüm duygulara oranını göstermektedir. Pasta grafiği 53 hutbede yer alan yedi temel duygunun ortalama dağılımını yüzdelik olarak göstermektedir. Grafiğe göre mutluluk duygusu diğer duygular arasında en geniş dilimi kaplamaktadır. İlg duyusu da mutlulukla birlikte en yüksek oranlardan birine sahiptir. Üzüntü duygusu orta düzeyde temsil edilmiş ama şaşkınlık duygusu diğerlerine kıyasla daha az temsil edilmiştir. Tiksınme ve öfke duyguları, zulüm ve haksızlık gibi konular üzerinden işlenmiş, ancak genel olarak düşük seviyede kalmıştır.

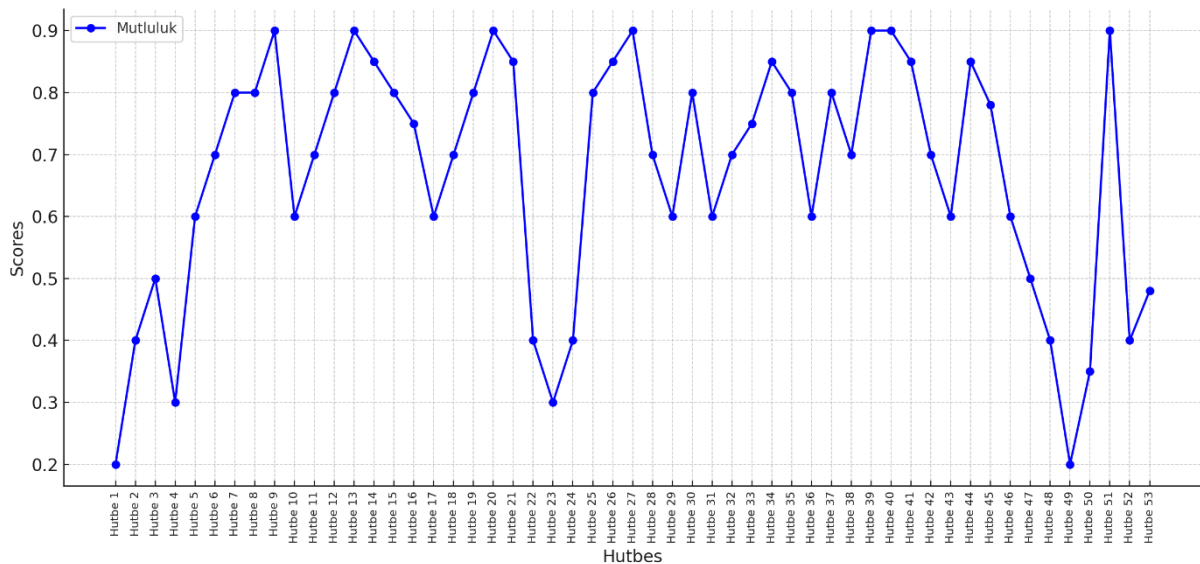
Hutbelerin içerikleri üzerinden grafik değerlendirildiğinde hutbelerin birçoğunda, insanları manevi huzura yönlendiren, Allah'ın rahmetini ve mağfiretini hatırlatan mesajlar yer almaktadır. “Rahmet ve Mağfiret İklimi: Üç Aylar” hutbesinde, Allah'ın rahmeti ve tövbenin önemi vurgulanmıştır. Bu durum hutbelerin bireyleri pozitif düşünceye yönlendirme ve motive etme işlevini ön plana çıkarmaktadır. Hutbelerde sıkça kullanılan hikâyeler, tarihi olaylar ve dini referanslar, dinleyicilerin ilgisini çekmeye yönelik etkili yöntemlerdir. “Tebbet Sûresinden Mesajlar” hutbesinde, tarihi bir figür olan Ebû Leheb'in hikayesinin anlatılması gibi örneklerle ilgi duygusunun yüksek olmasının ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

Hutbelerde Gazze'deki olaylar, doğal afetler ve zulüm gibi insani krizlere sıkça yer verildiği görülmektedir. Örnek olarak “Zulüm Asla Payidar Olmaz” ve “Rabbimiz, Müminleri Yalnız ve Yardımsız Bırakmaz” hutbelerinde mağduriyetler ve mazlumlara yardım çağrıları yapılmıştır. Bu söylemler dinleyicilerin empati kurmasını sağlama ve onları yardım etmeye yönlendirme açısından işe yarayabilir. Bunun yanında Allah'ın azabı ve yanlış davranışların sonuçları, caydırıcı bir etki yaratmak için kullanılmıştır. “Zararlı Alışkanlıkların Esiri

Olmayalım” hutbesinde bağımlılıkların insan hayatına etkileri vurgulanırken korkunun varlığı, hutbelerin uyarıcı bir fonksiyon taşıdığını, bireylerin yanlışlardan kaçınmasını hedeflediğini göstermektedir.

Hutbelerde şaşkınlık yaratacak olaylara veya durumlara daha az yer verildiği görülmektedir. Ancak kullanılan ifadeler dinleyiciyi dikkatle dinlemeye teşvik ederken “Tebbet Süresinden Mesajlar” hutbesinde Ebû Leheb’in akıbeti anlatılarak şaşkınlığın düşük oranda kullanıldığı ve hutbelerin genelde yapılandırılmış ve güven veren bir formatta sunulduğunu göstermektedir. Hutbelerde zulüm, adaletsizlik ve bağımlılık yapan maddeler gibi konuların da işlendiği anlaşılmaktadır. “Her Canın Dokunulmazlığı Vardır” hutbesinde töre cinayetleri ve intihar ele alınmış, ancak bu tür konuların yıl boyunca daha az, bunun yerine yapıcı ve motive edici hutbelerin daha çok kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1: Hutbelerde mutluluk duygusunun dağılımı

Mutluluk duygusunun dağılımının verildiği grafik, 53 hutbede mutluluk duygusunun nasıl dalgalandığını ve hutbeler boyunca hangi noktalarda daha baskın hale geldiğini göstermektedir. Grafik mutluluk duygusunun hutbeler arasında zaman içinde düzenli olarak dalgalandığını ortaya koymaktadır. Bazı hutbelerde mutluluk duygusu belirgin şekilde yükselirken, diğerlerinde daha düşük seviyelerdedir. Bu durum, hutbelerin farklı temalar üzerine yoğunlaştığını ve bu temaların duygusal durumu etkilediğini göstermektedir.

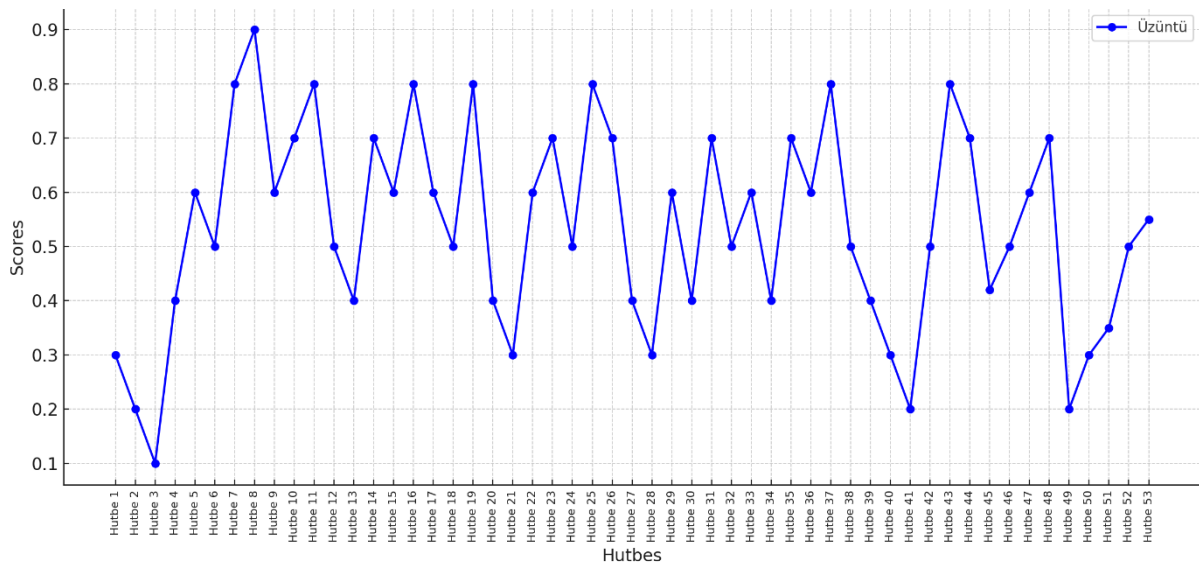
Grafik özellikle manevi önem taşıyan hutbelerde mutluluk seviyelerinin zirveye çıktığını göstermektedir. Örneğin, “Rahmet ve Mağfiret İklimi: Üç Aylar” hutbesinde (05.01.2024), Allah’ın rahmeti, tövbe fırsatları ve manevi huzurun vurgulanması mutluluk duygusunu zirveye taşımıştır. Bu tür hutbeler Allah’a yakınlaşma, bağışlanma ve manevi

ödüllere ilgili umut verici mesajlar içerdiğinden mutluluk duygusunu artırmış gibi görünmektedir. Ancak bazı hutbelerde mutluluk seviyesi nispeten daha düşük görünmektedir. Örneğin “Zulüm Asla Payidar Olmaz” hutbesinde (04.10.2024), adaletsizlik, mazlumların yaşadığı sıkıntılar ve zulüm gibi konular ele alınmıştır. Bu tür hutbeler, dinleyicilerde empati ve duyarlılık oluşturmayı amaçladığından daha ciddi bir tona sahiptir ve bu da mutluluk yerine daha çok üzüntü veya öfke duygusunu ön plana çıkarmaktadır.

Mutluluk seviyelerindeki dalgalanmalar, hutbenin ana temasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İbadet, tövbe ve manevi huzur konuları mutluluğu artırırken, bağımlılık, zulüm ve adaletsizlik gibi konular mutluluğu düşürmektedir. Özellikle “Miraç Gecesi” veya “Üç Aylar” gibi özel günlere atıfta bulunan hutbelerde mutluluk seviyeleri genelde yüksektir. Bu günler Allah’ın rahmeti ve af kapılarının açık olduğu zamanlar olarak görüldüğünden dinleyicilerde pozitif bir duygusal etki yaratmış olabilir. Bunun yanında uyarı ve caydırıcı mesajların yoğun olduğu hutbelerde mutluluk seviyeleri daha düşük kalmaktadır.

Hutbelerdeki mutluluk duygusu toplumsal ve bireysel düzeyde önemli etkiler yaratmaktadır. Toplumsal düzeyde, mutluluk duygusunun yüksek olduğu hutbeler, toplumda umut, dayanışma ve iyimserlik oluşturmuş olabilir. Örneğin “Rabbimiz, Müminleri Yalnız ve Yardımsız Bırakmaz” hutbesi deprem sonrası dayanışmayı vurgulamış ve mutluluk duygusunu artırmıştır. Bireysel düzeyde ise grafik, bireylerin dini vecibelerini yerine getirirken manevi bir huzur hissettiğini ve bunun da mutluluğa katkı sağladığını göstermektedir.

Tablo 2: Hutbelerde üzüntü duygusunun dağılımı

Üzüntü duygusunun dağılımının verildiği grafik, 53 hutbe boyunca üzüntü duygusunun nasıl dalgalandığını ve hangi hutbelerde daha baskın hale geldiğini göstermektedir. Grafik üzüntü duygusunun hutbeler arasında belirgin bir şekilde dalgalandığını ortaya koymaktadır. Bazı hutbelerde üzüntü belirgin şekilde artarken, diğerlerinde daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Üzüntü genellikle toplumsal sorunlar, zulüm ve insani trajedilerle ilgili hutbelerde daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Grafikte üzüntünün zirveye çıktığı hutbeler arasında “Zulüm Asla Payidar Olmaz” (04.10.2024) hutbesi dikkat çekmektedir. Bu hutbede Filistin’deki zulüm, Gazze’de yaşanan trajediler ve masumların maruz kaldığı haksızlıklar ele alınmıştır. Benzer şekilde “Her Canın Dokunulmazlığı Vardır” (01.11.2024) hutbesinde ise intihar, töre cinayetleri ve mazlumların acıları gibi insani krizler vurgulanmıştır. Bu hutbelerdeki üzüntü yoğunluğu, dinleyicilerin empati kurmasını ve toplumsal sorunlara karşı duyarlılık geliştirmesini hedeflemektedir.

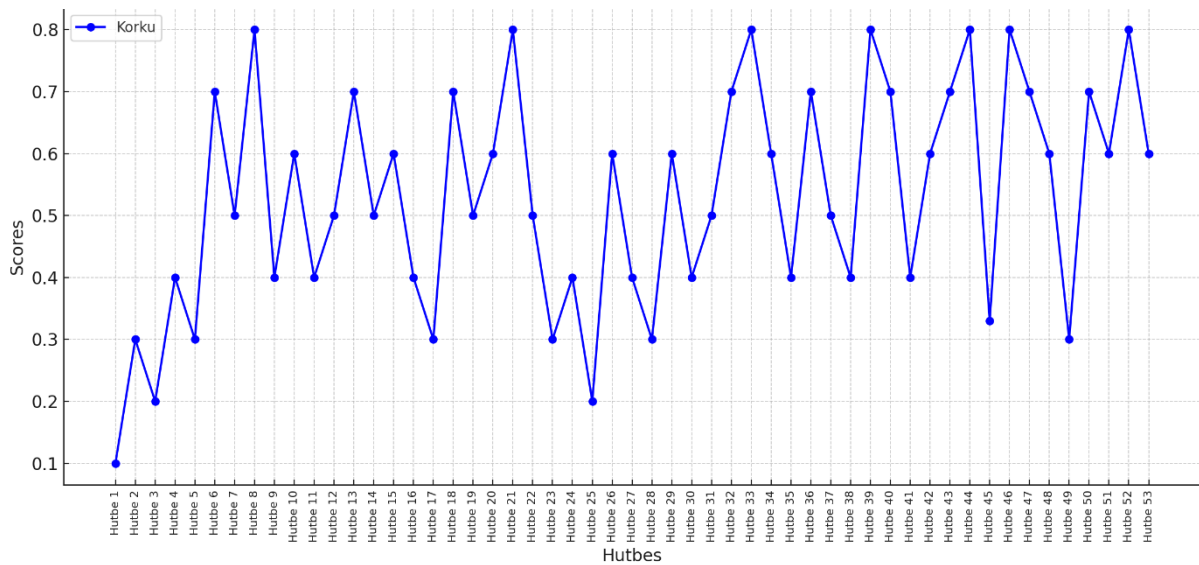
Bunun aksine üzüntünün daha az hissedildiği hutbelerde genellikle umut, huzur ve mutluluk duyguları ön plandadır. Örneğin “Rahmet ve Mağfaret İklimi: Üç Aylar” (05.01.2024) hutbesinde manevi huzur, Allah’ın rahmeti ve bağışlanma fırsatları vurgulandığı için üzüntü seviyesi düşüktür. Ayrıca “Dua: Rabbimize Sığınmanın Sözlü İfadesi” (03.05.2024) hutbesinde dua ve Allah’a teslimiyetin verdiği huzur öne çıkmış, üzüntü duygusunun yerini daha olumlu duygular almıştır.

Üzüntü duygusundaki dalgalanmaların temel nedenlerinden biri hutbe temaları olabilir. Üzüntü mazlumların yaşadığı trajediler, zulüm ve toplumsal krizlerin işlendiği hutbelerde ön plana çıkarken, ibadet, rahmet ve manevi huzur gibi konulara odaklanan hutbelerde daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Bunun yanı sıra, hutbelerde işlenen güncel olaylar (örneğin, doğal afetler veya savaşlar) üzüntü seviyelerini doğrudan etkilemiş gibi görünmektedir. Örneğin “Rabbimiz, Müminleri Yalnız ve Yardımsız Bırakmaz” hutbesinde (02.02.2024), deprem gibi insani trajedilere yer verilmiş ve bu durum üzüntü seviyesini artırmıştır. Bazı hutbelerde ise üzüntü, bireyleri harekete geçirmek için kullanılan uyarıcı mesajların bir sonucu olarak öne çıkmıştır. Örneğin bağımlılık veya zararlı alışkanlıkların sonuçlarına dikkat çekilen hutbeler, dinleyicileri düşünmeye ve eyleme geçmeye teşvik etmektedir.

Üzüntü hutbelerde empati kurma, harekete geçirme ve manevi derinleşme işlevi görmektedir. Bu duygu, dinleyicilerin toplumsal ve bireysel sorunlara karşı duyarlılık geliştirmesine olanak tanıırken, onları iyilik yapmaya ve yardıma teşvik etmektedir. Ancak, bu duygunun etkili bir şekilde kullanılması için dengeleyici unsurlara daha fazla yer verilmesi

gerekmektedir. Üzüntü yoğunluğu yüksek olan hutbelerde, çözüm odaklı mesajlara daha fazla yer verilerek bu denge sağlanabilir. Örneğin “Mazlumlara yardım etmenin yolları” veya “Birlikte hareket ederek adaleti sağlama” gibi öneriler sunulabilir. Ayrıca üzüntü duygusunu daha etkili kılmak için gerçek hayat hikayeleri veya başarı örnekleri eklenebilir. Üzüntünün işlendiği hutbelerde umut veren dualara daha fazla yer verilerek de bu duygu dengelenebilir.

Tablo 3: Hutbelerde korku duygusunun dağılımı

Korku duygusunun dağılımının verildiği grafik, korku duygusunun hutbelerde belirli noktalarda yükseldiğini, bazı hutbelerde ise daha düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Korku genellikle dini uyarılar, haramlar ve yanlış davranışların sonuçları gibi konuların işlendiği hutbelerde kullanılan önemli bir araç olarak dikkat çekmektedir. Grafikte korkunun zirveye çıktığı hutbeler arasında “Zararlı Alışkanlıkların Esiri Olmayalım” (01.03.2024) hutbesi öne çıkmaktadır. Bu hutbede bağımlılıklar, dijital bağımlılık, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkların sonuçları üzerinde yoğunlaşmış ve korku duygusu bireyleri bu alışkanlıklardan uzak tutmak için bir caydırıcı olarak kullanılmıştır. Benzer şekilde “Her Canın Dokunulmazlığı Vardır” (01.11.2024) hutbesi intihar, töre cinayetleri ve diğer şiddet olaylarını ele alırken korkunun önemli bir rol oynadığı bir diğer hutbe olarak dikkat çekmektedir. Bu hutbelerde korku duygusu yanlış davranışların bireysel ve toplumsal sonuçlarını hatırlatma işlevi görmektedir.

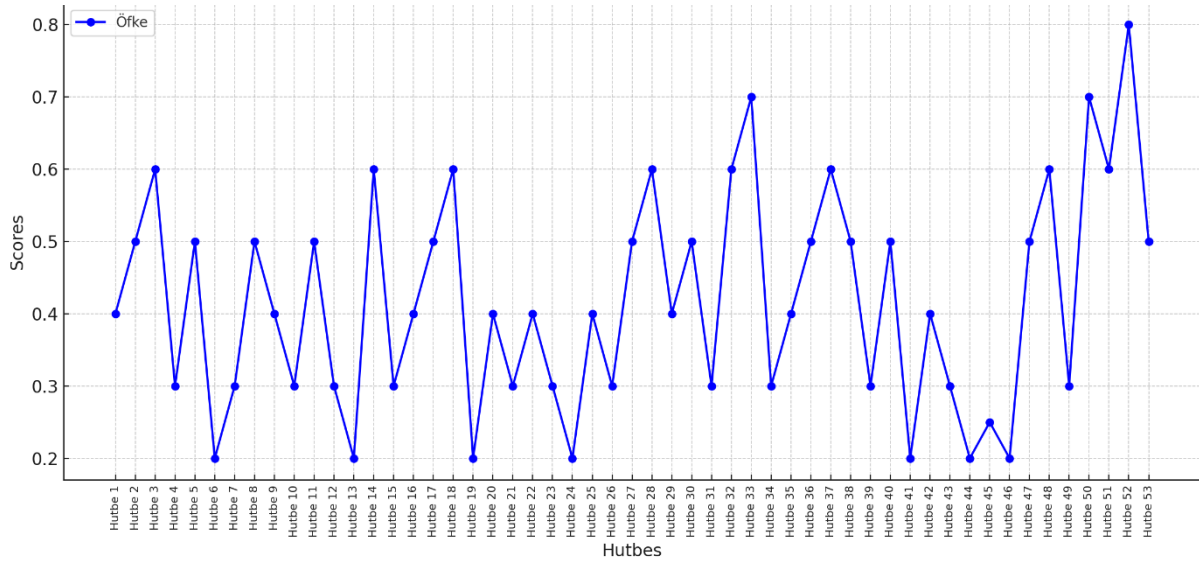
Korkunun düşük seviyelerde olduğu hutbeler arasında ise “Rahmet ve Mağfiret İklimi: Üç Aylar” (05.01.2024) ve “Dua: Rabbimize Sığınmanın Sözlü İfadesi” (03.05.2024) hutbeleri

bulunmaktadır. İlk hutbede Allah'ın rahmeti ve bağışlanma fırsatları üzerinde durulmuş, korku yerine umut ve mutluluk ön plana çıkarılmıştır. İkinci hutbede ise dua ve teslimiyet temaları korkuyu yatıştırıcı bir rol oynamış ve bireylerin manevi anlamda rahatlatılması hedeflenmiştir.

Korku duygusundaki dalgalanmaların temel nedenleri arasında hutbe temaları, caydırıcı mesajların kullanımı ve duyguların dengesi bulunmaktadır. Korku genellikle haram davranışlar, günahlar ve bunların ahiretteki cezaları ile ilgili hutbelerde daha yoğun bir şekilde işlenirken, manevi huzur, rahmet ve bağışlanma temalı hutbelerde daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Caydırıcı mesajlar, bireylerin yanlış davranışlardan kaçınmasını teşvik etmek amacıyla korkuyu etkili bir unsur haline getirmektedir. Örneğin töre cinayetleri veya bağımlılıklar gibi konular işlenirken, bu davranışların bireysel ve toplumsal sonuçları korkuyu artırabilir. Ancak bazı hutbelerde korku, diğer pozitif duygularla dengelenmiş ve bireylerin kaygıya kapılmak yerine sorumluluk alması ve çözüm üretmesi teşvik edilmiştir.

Sonuç olarak grafik hutbelerin dini ve ahlaki sorumlulukları hatırlatma işlevini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Korku bireyleri yanlışlardan caydırmada etkili bir araç olarak öne çıkarken, bu duygunun pozitif unsurlarla dengelenmesi hutbelerin daha yapıcı ve etkili olmasını sağlayacaktır. Grafik korkunun etkili bir uyarıcı araç olduğunu, ancak bireylerin bu duyguyu aşırı yüklenmeden faydalı bir şekilde kullanabilmesi için pozitif unsurların artırılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 4: Hutbelerde öfke duygusunun dağılımı

Öfke duygusunun dağılımının verildiği grafik, öfke duygusunun belirli hutbelerde yükseldiğini, diğerlerinde ise daha düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Öfke genellikle zulüm, haksızlık, ahlaki bozulma ve toplumsal sorunlarla ilgili hutbelerde ön plana çıkmaktadır. Grafikte öfkenin zirveye çıktığı hutbelerden biri olan “Zulüm Asla Payidar Olmaz” (04.10.2024) hutbesinde Filistin’deki zulüm, Gazze’de yaşanan trajediler ve masumlara yapılan haksızlıklar ele alınmıştır. Bu tür konular öfke duygusunu artırarak dinleyicilerde adaletsizliğe karşı bir farkındalık ve direnç oluşturmayı amaçlamıştır. Benzer şekilde “Tebbet Süresinden Mesajlar” (02.08.2024) hutbesi, Ebû Leheb ve zulüm uygulayanların akıbeti üzerinden zalimlere karşı durulması gerektiğini vurgulamış ve öfke duygusunu ön plana çıkarmıştır. Bu hutbelerdeki öfke, bireylerin ve toplumun adaletsizliklere karşı duyarlılığını artırmayı hedeflemiş gibi görünmektedir.

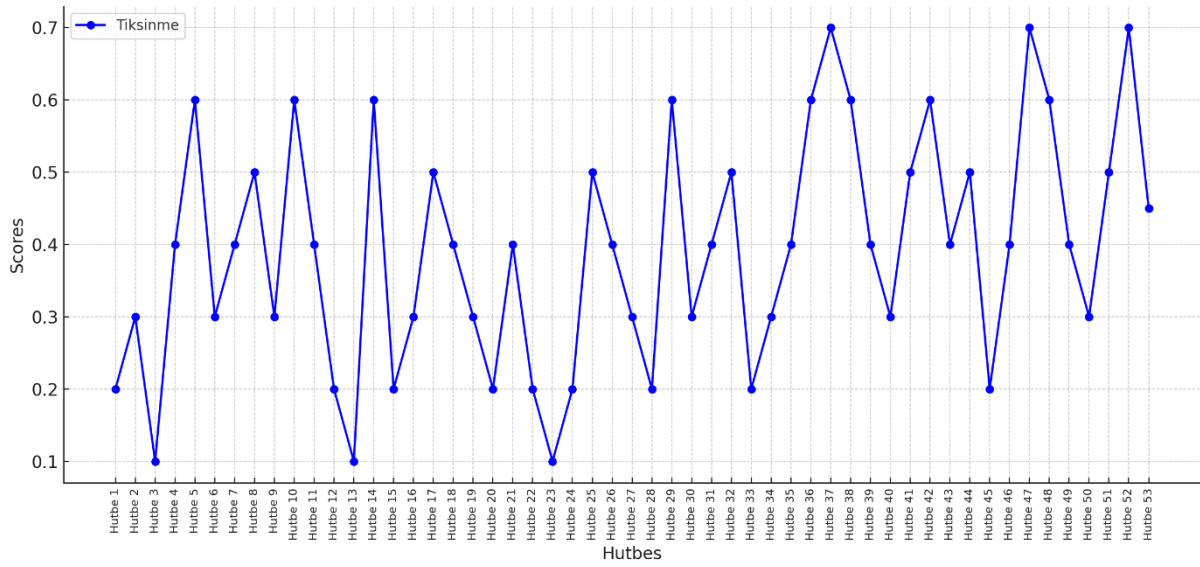
Öfkenin düşük seviyelerde olduğu hutbeler arasında ise “Dua: Rabbimize Sığınmanın Sözlü İfadesi” (03.05.2024) ve “Rahmet ve Mağfiret İklimi: Üç Aylar” (05.01.2024) hutbeleri yer almaktadır. İlk hutbede dua ve teslimiyet temaları işlenmiş, öfke yerine huzur ve umut duyguları ön plana çıkarılmıştır. İkinci hutbede ise Allah’ın rahmetine vurgu yapılarak bireylerde umut ve manevi huzur oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu hutbelerde öfkenin düşük olması, pozitif duyguların ön planda olmasına bağlıdır.

Öfke duygusundaki dalgalanmaların temel nedenleri arasında hutbe temaları, toplumsal olaylar ve duyguların dengesi yer almaktadır. Öfke, genellikle zulüm, ahlaki yozlaşma ve toplumdaki adaletsizliklere karşı bir tepki olarak işlenirken, ibadet ve Allah’a yönelik gibi bireysel konuları ele alan hutbelerde daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Güncel olaylar da öfkenin derecesini belirleyen önemli bir etkidir. Bazı hutbelerde ise öfke, bireyleri harekete

geçirmek için bir araç olarak kullanılmış, ancak bu duygu umut ve huzur mesajlarıyla dengelenmiştir.

Sonuç olarak grafik hutbelerin toplumsal sorunlar ve adaletsizliklere karşı bir bilinç oluşturma işlevini açıkça göstermektedir. Öfkenin etkili bir şekilde kullanılması, bireyleri ve toplumu zulüm ve haksızlıklara karşı harekete geçmeye teşvik etmektedir. Ancak öfkenin bireylerde kaygıya yol açmaması için bu duygunun olumlu unsurlarla desteklenmesi ve dengeli bir şekilde işlenmesi önemlidir. Grafik öfkenin yapıcı bir araç olarak kullanıldığında hutbelerin toplumsal ve bireysel etkisini artırabileceğini göstermektedir.

Tablo 5: Hutbelerde tikslenme duygusunun dağılımı

Tikslenme duygusunun dağılımının verildiği grafik, 53 hutbede tikslenme duygusunun nasıl dalgalandığını ve hangi hutbelerde daha belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Tikslenme genellikle ahlaki yozlaşma, zulüm, zararlı alışkanlıklar ve haksızlıklarla ilgili konuların işlendiği hutbelerde ön plana çıkan bir duygudur. Bu duygu hutbelerde işlenen konulara ve kullanılan dile bağlı olarak farklı düzeylerde hissedilmiştir. Grafik tikslenme duygusunun hutbeler arasında düşük ve orta düzeyde dalgalandığını göstermektedir. Özellikle toplumsal kötülükler, zulüm ve ahlaki yozlaşma üzerine yoğunlaşan hutbelerde tikslenme duygusu daha belirgin hale gelmiştir. Bununla birlikte, tikslenmenin genel olarak düşük seviyelerde kalması, hutbelerin genelde daha pozitif ve yapıcı mesajlara odaklandığını göstermektedir.

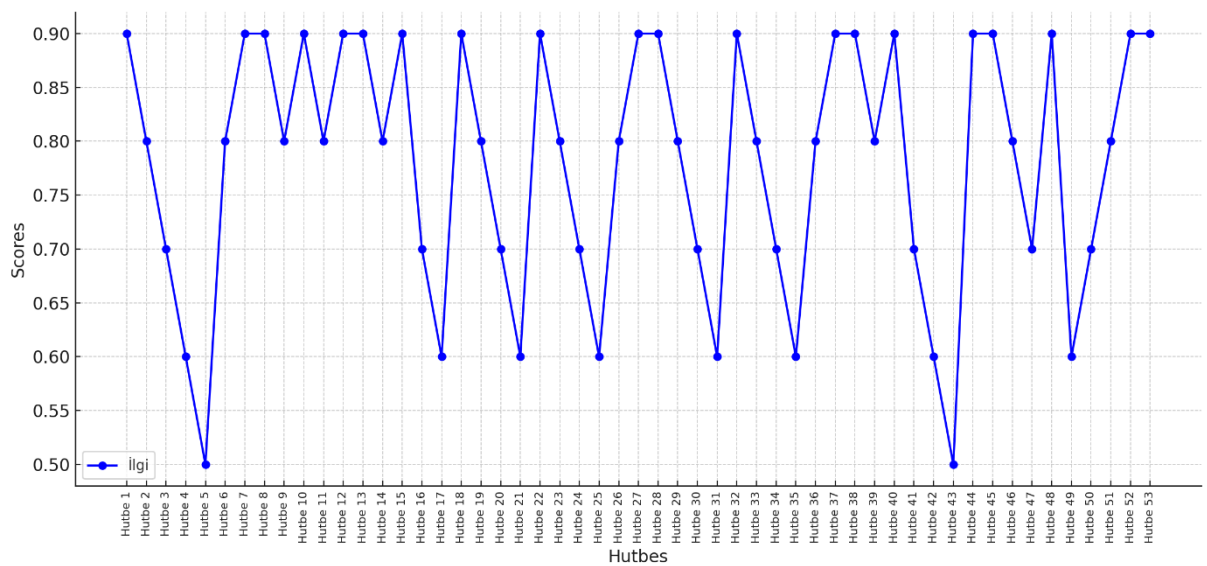
Tikslenmenin zirveye çıktığı hutbeler arasında “Zararlı Alışkanlıkların Esiri Olmayalım” (01.03.2024) ve “Zulüm Asla Payidar Olmaz” (04.10.2024) hutbeleri yer almaktadır. İlk hutbede zararlı alışkanlıklar (alkol, uyuşturucu, kumar, dijital bağımlılık) gibi temalar tikslenme duygusunu artırmıştır. İkinci hutbede ise Filistin ve Gazze gibi bölgelerde yapılan zulüm ve

soykırım gibi insani trajediler ele alınmış, bu durum tikslenme duygusunun zirveye ulaşmasına neden olmuştur. Bu hutbelerdeki tikslenme, dinleyicilerde kötülöklere karşı duyarlılık ve tepki oluşturmayı amaçlamaktadır.

Tikslenme duygusundaki dalgalanmaların temel nedenleri arasında hutbe temaları, toplumsal ve kültürel duyarlılık ve hutbelerin iletişim tarzı yer almaktadır. Tikslenme duygusu genellikle toplumsal bozulma, zararlı alışkanlıklar ve zulüm gibi konuların işlendiğı hutbelerde belirginleşirken, pozitif mesajlara odaklanan hutbelerde düşük seviyelerde kalmaktadır. Toplumsal ve kültürel duyarlılık da bu duygunun işlenişinde önemli bir etkidir. Tikslenme toplumun ahlaki değerlerini tehdit eden durumlara karşı doğal bir tepki olarak ortaya çıkmakta ve hutbelerde, bu tehditlere karşı duyarlılık geliştirme amacıyla kullanılmaktadır. Bununla birlikte hutbelerde kullanılan dil genelde empati ve olumlu teşvik içeren bir tarz olduğundan, tikslenme duygusunun seviyesi düşük kalmaktadır.

Tikslenme duygusunun toplumsal ve bireysel etkileri de oldukça belirgindir. Toplumsal düzeyde tikslenme, bireylerin zararlı alışkanlıklar ve ahlaki yozlaşmaya karşı duyarlılığını artırır. Örneğın, “Zararlı Alışkanlıkların Esiri Olmayalım” hutbesi, bireylerde bağımlılıklara karşı farkındalık yaratarak daha bilinçli bir toplum oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu hutbeler kötölöklere karşı bir toplumsal duruş geliştirme açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel düzeyde ise tikslenme, bireylerin yanlış davranışlardan uzak durmasını ve ahlaki değerlere daha sıkı sarılmasını sağlamaktadır. Bu duygu, bireylerin kendilerini ahlaki açıdan sorgulamalarına ve daha iyi bir yaşam tarzı benimsemelerine yardımcı olmaktadır.

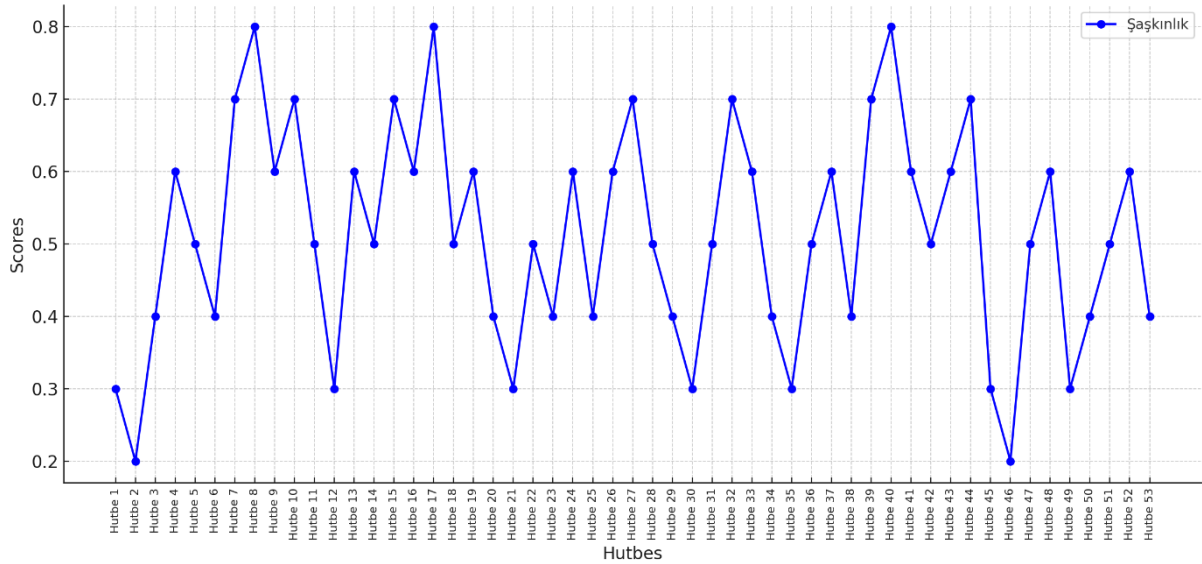
Tablo 6: Hutbelerde ilgi duygusunun dağılımı

İlgi duygusunun dağılımının verildiği grafik, 53 hutbede ilgi duygusunun nasıl dalgalandığını ve hangi hutbelerde daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. İlginin zirveye çıktığı hutbelerden biri olan “Tebbet Sûresinden Mesajlar” (02.08.2024), Ebû Leheb gibi tarihi bir figür üzerinden verilen dini ve ahlaki mesajlarla dinleyicilerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Öte yandan, ilginin daha düşük olduğu hutbeler arasında “Dua: Rabbimize Sığınmanın Sözlü İfadesi” (03.05.2024) yer almaktadır. Bu hutbelerde manevi huzur, tövbe ve teslimiyet temaları ele alınmış, bireylerin zihinsel katılımını yüksek düzeyde tetiklememiştir. İlginin düşük olduğu hutbelerde genellikle bireysel deneyimlere odaklanılmış ve daha genel temalar işlenmiştir.

Hutbelerde ilgi duygusunun işlevleri arasında mesajların etkili iletimi, dinleyicilerin zihinsel katılımını sağlama ve bireyleri harekete geçirme gibi unsurlar yer almaktadır. İlgi hutbelerde verilen mesajların dinleyiciler tarafından daha iyi algılanmasına ve mesajların daha kalıcı olmasına katkıda bulunur. Ayrıca bireyleri ve toplumu aktif eylemlerde bulunmaya teşvik eder. İlginin artırılması için ileriye dönük olarak çeşitli öneriler yapılabilir. Hutbelerde daha fazla hikaye, metafor ve örnek kullanılarak mesajlar zenginleştirilebilir. Örneğin tarihi olaylar veya peygamber kıssaları ilginin artırılmasında etkili olacaktır. Ayrıca, dinleyicilere doğrudan retorik sorular sorularak mesajlarla aktif bir bağ kurulabilir. Bunun yanı sıra görsel unsurlar ve multimedya içerikler kullanılarak hutbelerin etkisi artırılabilir.

Tablo 7: Hutbelerde şaşkınlık duygusunun dağılımı

Şaşkınlık dinleyicilerin dikkatini çekmek, onları düşündürmek ve mesajların etkisini artırmak için kullanılan önemli bir duygudur. Grafik şaşkınlık duygusunun genelde orta düzeylerde seyrettiğini, bazı hutbelerde ise belirgin şekilde yükseldiğini göstermektedir. Şaşkınlık dinleyicilerin beklenmedik bir olay, bilgi veya durumla karşılaştığı hutbelerde daha

yoğun hissedilirken, bu duygunun düşük seviyede olduğu hutbeler genellikle daha öngörülebilir ve manevi huzur odaklı mesajlara sahiptir.

Şaşkınlığın zirveye çıktığı hutbeler arasında, “Tebbet Sûresinden Mesajlar” (02.08.2024) hutbesi dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, “Her Canın Dokunulmazlığı Vardır” (01.11.2024) hutbesi intihar ve töre cinayetleri gibi beklenmedik sosyal sorunların ele alınmasıyla şaşkınlık yaratmıştır. Bu hutbelerde şaşkınlık, alışılmadık veya etkileyici konuların ele alınmasından kaynaklanmıştır. Dinleyicilerin dikkatini çekmek ve onları derin düşünmeye sevk etmek için bu duygunun ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Öte yandan şaşkınlık duygusunun düşük olduğu hutbeler arasında “Rahmet ve Mağfiret İklimi: Üç Aylar” (05.01.2024) ve “Dua: Rabbimize Sığınmanın Sözlü İfadesi” (03.05.2024) yer almaktadır. Bu hutbelerde manevi huzur ve bağışlanma temaları öne çıkmış, bireylerde mutluluk ve umut gibi pozitif duyguların öncelikli olması şaşkınlık duygusunun düşük kalmasına neden olmuştur. Daha öngörülebilir ve sakin bir duygusal ton taşıyan bu hutbeler, dinleyicilere zaten aşina oldukları temaları işlemektedir.

Sonuç olarak grafik hutbelerin dinleyicilerin dikkatini çekme ve onları düşündürme yeteneğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Şaşkınlık duygusunun yükseldiği hutbelerde bu duygu bireyleri derin düşünmeye teşvik ederken toplumu da önemli konular hakkında bilinçlendirmektedir. Ancak şaşkınlık duygusunun olumlu mesajlarla dengelenmesi, hutbelerin daha etkili ve yapıcı bir iletişim aracı haline gelmesini sağlayacaktır.

Sonuç ve Tartışma

Hutbelerde daha etkili bir iletişim sağlamak için, pozitif bir dil kullanılması, hikâye ve örneklerle mesajların somutlaştırılması, empati odaklı yaklaşımların benimsenmesi ve güncel yaşamla bağ kuran ifadelerin tercih edilmesi önemlidir (Heath & Heath, 2007; Aristotle, trans. 2007). Görsel unsurların ve etkileşimli formatların kullanımı da hutbelerin ikna gücünü artırabilir (McQuail, 2010). Hutbelerin öğretici bir metin olarak hazırlanmasında, dilin açık ve anlaşılır olması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre karmaşık bir dilin kullanılması, mesajların dinleyiciler tarafından doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyebilir (Berger & Luckmann, 1966). Ayrıca hutbelerin milli ve manevi duyguları yansıtarak toplumsal bağları güçlendirmesi gerektiği, karakter ve değer eğitime ilişkin çalışmalarda da sıklıkla ifade edilmektedir (Lickona, 1991; Akın ve Karakaya, 2023).

Hutbeler İslam geleneğinde toplumu bilinçlendirme, ahlaki değerleri güçlendirme ve manevi rehberlik sağlama işlevi gören güçlü bir iletişim aracıdır (Rózycki, 2023). Bu çalışma 53 hutbede kullanılan duygusal tonların (mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık ve ilgi)

dağılımını analiz ederek, bu duyguların bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, hutbelerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli işlevler üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Analizler hutbelerde duygusal tonların genel olarak dengeli bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Pozitif duygular (mutluluk ve ilgi) hutbelerde ağırlıklı yer alırken, caydırıcı ve uyarıcı duygular (korku, üzüntü, öfke ve tikslenme) daha az baskın biçimde kullanılmıştır. Şaşkınlık duygusu ise, dinleyicilerin dikkatini çekmek ve onları detaylı düşünmeye yönlendirmek için belirli hutbelerde etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Ekman, 1992; McQuail, 2010).

Mutluluk ve ilgi duygularının yoğunluğu, hutbelerin umut verici ve motive edici bir atmosfer oluşturma hedefini destekler niteliktedir. Allah'ın rahmeti, bağışlanma ve manevi huzur gibi temalar, mutluluk duygusunu güçlendirirken, hikâye ve örneklerle zenginleştirilen içerikler ilgi duygusunu artırmıştır. Nitekim literatürde yapılan araştırmalar da pozitif duyguların bireylerin dini mesajları daha kolay benimsemesine ve harekete geçmesine katkı sağladığını göstermektedir (Fredrickson, 2001). Bu sonuçlar hutbelerde kullanılan duygusal tonların sadece bireysel bir maneviyatı güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal bağlılığı ve dayanışma duygusunu da desteklediğini göstermektedir.

Üzüntü ve korku gibi duygular toplumsal sorunlara yönelik farkındalık oluşturma ve bireylerin ahlaki sorumluluklarını hatırlatma işlevi görmüştür (Fredrickson, 2001). Üzüntü zulüm ve toplumsal trajedilerle ilişkilendirilmiş, korku ise dini ve ahlaki uyarılarla işlenmiştir (Ekman, 1992). Ancak literatürde belirtildiği gibi, bu duyguların aşırı kullanımı bireylerde kaygı oluşturabileceğinden, umut ve çözüm önerileriyle desteklenmesi önemlidir (Fredrickson, 2001).

Öfke ve tikslenme, adaletsizlik, ahlaki yozlaşma ve zararlı alışkanlıklarla mücadelede bir bilinç oluşturmaya amacıyla kullanılmıştır. Bu duygular bireylerin yanlış davranışlardan uzak durmasını sağlarken, toplumsal duyarlılığı artırmada da etkili olmuştur (Lickona, 1991). Şaşkınlık ise alışılmadık olaylar ve mesajlarla dinleyicilerin dikkatini çekmiş ve öğrenme süreçlerini desteklemiştir (Ekman, 1992; McQuail, 2010). Literatürde şaşkınlığın bireylerin yeni bilgileri daha iyi anlamasına ve bilgiye açık hale gelmesine katkı sağladığı vurgulanmaktadır.

Hutbelerde kullanılan dilin etkili bir iletişim aracı olabilmesi için bazı önemli unsurlara dikkat edilmesi gerektiği görülmektedir:

- *Daha kısa ve anlaşılır cümleler:* Uzun ve karmaşık yapılar yerine, açık ve kısa ifadeler kullanmak, mesajın etkili bir şekilde iletilmesini sağlar (Hargie, 2011).

- *Z Kuşağına Yönelik Güncel Konular:* Dijital bağımlılık, çevre sorunları ve toplumsal dayanışma gibi güncel meselelerin hutbe metinlerine dahil edilmesi, genç neslin dikkatini artırabilir (Pekrun, 2006).
- *Dinleyici Odaklı Yaklaşım:* Farklı yaş gruplarının dikkat süreleri ve bilişsel kapasiteleri dikkate alınarak hutbelerin hazırlanması, mesajların daha geniş bir kesime hitap etmesini kolaylaştırır (Vygotsky, 1978).
- *İletişim ve Etkileşim:* Pasif dinleyici modelinden uzaklaşılarak, retorik sorular, hikâyeleştirme, metaforlar ve görsel materyallerle desteklenen daha etkileşimli anlatım biçimleri benimsenmelidir (Heath & Heath, 2007).

Sonuç olarak hutbeler yalnızca dini öğreti sunan metinler değil, aynı zamanda toplumsal bilinç, ahlaki sorumluluk ve sosyal dayanışmayı güçlendiren etkili iletişim araçlarıdır. Bu nedenle hutbelerin dili ve üslubu, modern iletişim teknikleriyle yeniden ele alınmalı ve çağdaş ihtiyaçlara uygun şekilde zenginleştirilmelidir. Pozitif mesajların artırılması, hikâye ve metaforlarla anlatımın zenginleştirilmesi, güncel yaşamla daha güçlü bağlar kurulması ve duygusal tonların dengeli bir şekilde kullanılması, hutbelerin etkisini artıracaktır. Bu çalışma hutbelerde kullanılan duygusal tonların analiz edilmesi ve toplumsal etkilerinin değerlendirilmesi açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar hutbelerin etkili iletişim araçları olarak nasıl geliştirilebileceğine dair modern pedagojik yaklaşımlar üzerine odaklanabilir.

Kaynaklar

- Aristotle. (2007). *On rhetoric: A theory of civic discourse* (G. A. Kennedy, Trans.). New York: Oxford University Press. (Original work published ca. 4th century BCE)
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Anchor Books.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Darling-Hammond, L., & Bransford, J. (Eds.). (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do*. Jossey-Bass.
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3–4), 169–200. <https://doi.org/10.1080/02699939208411068>
- Falih, A. (2020). Büyük Ayetullah Sistani'nin cemaat vaazlarının Irak toplumu üzerindeki etkisine dair pragmatik bir çalışma (2014–2016). <https://doi.org/10.31185/lark.vol3.iss38.1536>
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218–226. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.218>
- Hargie, O. (2011). *Skilled interpersonal communication: Research, theory and practice* (5th ed.). London: Routledge.
- Heath, C., & Heath, D. (2007). *Made to stick: Why some ideas survive and others die*. New York: Random House.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Loughran, J. (2010). *What expert teachers do: Enhancing professional knowledge for classroom practice*. Routledge.
- McQuail, D. (2010). *McQuail's mass communication theory* (6th ed.). London: Sage.
- Meyer, D. K., & Turner, J. C. (2002). Discovering emotion in classroom motivation research. *Educational Psychologist*, 37(2), 107–114. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3702_5
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pekrun, R. (2006). The control-value theory of achievement emotions: Assumptions, corollaries, and implications for educational research and practice. *Educational Psychology Review*, 18(4), 315–341. <https://doi.org/10.1007/s10648-006-9029-9>
- Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. New York: Basic Books.

- Schunk, D. H. (2012). *Learning theories: An educational perspective* (6th ed.). Pearson Education.
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan.
- Terzi, H. V. C., & Özer, B. (2023). Duygusal bulaşıcılık: Çizgi filmlerdeki duyguların çocuklara yansımaları. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 2023(39), 376–397.
<https://doi.org/10.29228/TIDSAD.73776>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.